

Kornoelje inheems in Nederland

Veel toegepast door sierwaarde en spontane verjonging.



De bloeiende gele kornoelje in juni langs de weg in Gulpen, Limburg. De oorspronkelijke groeiplaats van de gele kornoelje. (Foto's: Bert Maes)

De rode kornoelje heet rood vanwege de in de zon roodkleurende twijgen. De gele kornoelje heeft gele bloemen die voor het blad verschijnen, en daarom vroeger 'bloeiend hout' werden genoemd.

Cornus wordt steeds meer als sierheester toegepast omdat ze het landschap vooral in de late winterweken opfleuren. Van de inheemse boomsoorten bloeien alleen hazelaar, zwarte els, iep en sommige wilgesoorten al zo vroeg.

De rode kornoelje wordt meestal 2,5 - 3 m hoog, maar oude exemplaren kunnen wel 6 m halen. Door het gewicht vallen ze vaak om en maken wortelende uitlopers. De bessen zijn niet eetbaar, maar vogels weten er wel weg mee en zorgen daarmee voor de verspreiding ervan.

De rode steenvruchten van de gele kornoelje zijn wel eetbaar en werden vroeger in Zuid-Limburg verwerkt tot jam. In Frankrijk worden ze gebruikt voor kornoeljewijn en in Turkije wordt er een soort limonade van bereid. De gele kornoelje werd in de 17e eeuw al gekweekt

In Nederland kunnen twee soorten kornoeljes tot de inheemse flora gerekend worden: *Cornus sanguinea*, de rode kornoelje, en *Cornus mas*, de gele kornoelje. In bosplantsoen en in parken wordt de rode kornoelje met zijn witte bloemtuien veelvuldig toegepast. Ook in bossen met natuurfunctie is de soort interessant vanwege de spontane verjonging.

Bert Maes

in Nederland. De oudste vermelding is van Franquinet uit 1838 voor Zuid-Limburg, die de soort noemt voor heggen en bossen.

Bekend vanwege houtgebruik

De kornoelje is al van ouds bekend vanwege specifiek gebruik van het hout. Van de buigzame takken werden visfuisen gevlochten. In Rotterdam is een dergelijke fuik gevonden uit circa 3.500 voor Christus. De eerste echte geschiedschrijver van Europa, Herodotus, meldt in de 5^e eeuw voor onze jaartelling het gebruik van kornoeljhout voor bogen bij de Lykiërs, een volk dat van oorsprong uit Kreta kwam. Welke soort kornoelje wordt niet vermeld, maar de rode kornoelje lijkt het meest waar-

schijnlijk. Het hout en de takopbouw van de gele kornoelje is onregelmatiger en grilliger.

Bostypen met rijke bodems

De rode kornoelje is in het krijtgebied van Zuid-Limburg tamelijk algemeen en verjongt

er gemakkelijk van nature. In veel mindere mate komt de soort voor op leemgronden en in beekdalen; Drenthe, Oost-Twente, de Achterhoek, de omgeving van Breda en Eindhoven. Sporadisch komt de rode kornoelje voor in de binnenduinrand en Zeeland. Volgens Petrus Hondius, begin 17e eeuw, kwam de soort in Zeeland oorspronkelijk voor. In duinstruwelen hoort de rode kornoelje van nature niet thuis, maar is daar wel aangeplant. Autochtoon materiaal in Nederland, behalve in Zuid-Limburg is zeldzaam.

De rode kornoelje hoort thuis in verschillende bostypen op rijke bodems: het Limburgse parelgras en kalkbeukenbos; het essen-vogelkersbos en eiken-haagbeukenbos in de beekdalen; het essen-iepenbos in het rivier- en zee-

kleigebied; het essen-bronbos waar de merkwaardige hangende zegge en reuzenpaardestaart groeien; en het schietwilgenbos in de uiterwaarden waar ook de zeldzame zwarte populier voorkomt. Elders in Europa komen geen andere kornoeljesoorten voor. In de gematigde zone van het noordelijk halfrond van Amerika en Azië komt echter nog zo'n vijftigtal andere soorten voor, waarvan met name *Cornus alba*, de witte kornoelje, uit Siberië en *Cornus sericea*, de Canadese kornoelje, worden aangeplant. In de Botanische tuin van de Landbouw Hogeschool in Wageningen is een uitgebreide kornoelje collectie ondergebracht.

Natuurlijke groeiplaats

Over de oorspronkelijkheid van de gele kornoelje in Nederland is heel wat discussie gevoerd. Sommige auteurs beschouwen de soort als een stinseplant. Thans wordt algemeen aangenomen dat de gele kornoelje in Nederland inheems is. Er zijn twee natuurlijke groeiplaatsen aan te wijzen nabij Gulpen en in het Savelbos bij Sint-Geertruid in het Zuid-Limburgse krijthellingbos. Vooral de standplaats bij Gulpen waar zeven oude, omvangrijke en grille struiken groeien is bijzonder fraai. Het is een holle weg met bloemrijke kalkgrasland vegetatie en verspreide struiken met ondermeer rode kornoelje, kardinaalsmuts, hondsroos, bosrank, zoete kers, veldiep, hazelaar en haagbeuk. In Zuid-Limburg komen oude exemplaren voor in heggen rond pastoriën en oude boerderijen. Deze exemplaren zijn mogelijk van wilde populaties afkomstig. Ook in België en Duitsland komt kornoelje nog sporadisch in het wild voor. Gezien het gering aantal groeiplaatsen behoort de gele kornoelje tot de allereerste wilde plantesoorten die we

in Nederland kennen. Om die reden is hij op de zogenaamde rode lijst geplaatst. Ook vroeger zal deze soort nooit echt algemeen zijn geweest.

De gele kornoelje hoort van nature thuis in het kalk-beukenbos. Dit bostype is vrijwel verdwenen omdat het vroeger omgezet is in eiken-hakhoutbos. De belangrijkste groeiplaats in Gulpen heeft thans meer het karakter van een houtwal-relikt.

De wilde kornoeljes verschillen genetisch van de gekweekte, doordat ze twee tot drie weken later bloeien. Dat hangt samen met de zuidelijkere herkomst van het aangeplante materiaal. Datzelfde verschijnsel is ook bij de rode kornoelje waar te nemen.

Drastische uitbreiding nodig

Als genenbron is de gele kornoelje van groot belang maar tevens zeer kwetsbaar. Een drastische uitbreiding is dan ook geboden. Jaren met veel zaadkracht komen geregeld voor zodat er gemakkelijk geoogst en opgeweekt kan worden. Bij het herstelprogramma van het Zuid-Limburgse landschap, waarbij holle wegen en graften weer herplant worden, kan nog van het oorspronkelijke materiaal gebruik gemaakt worden. Merkwaardigerwijs verjongt de gele kornoelje in ons land vrijwel niet. Ook verspreiding door vogels schijnt geen rol te spelen. Wel vormt hij nieuwe uitlopers van op de grond hangende takken.

Drs. N.(Bert) C.M. Maes uit Utrecht ontleent de informatie voor dit artikel uit de resultaten van een studie, die hij samen met T. van Vuuren en G. Prins verrichtte voor de Kritisch Bosbeheer in Bostel. Eerdere artikelen over Nederlandse bomen en struiken verschenen in Tuin & Landschap nummer 2, 1992, nummer 7, 1992, en nummer 12, 1992.

De gele kornoelje met jonge vrucht.



Een detail van een bloemtuil van de rode kornoelje.



Zeer oude knoestige stammen.



Rijpe rode steenvrucht.



Bloeiend hout van de gele kornoelje in maart.